

Baba, Oğul, Testosteron – II: Babanın Rehberliği ve Otoritesi

Erkek şiddetini kendimize izah edebilmek için bir önceki yazıda konunun sadece testosteron üzerinden yorumlanmasının bizleri hataya sürükleyebileceği yönleri belirtmeye çalışmışım. Testosteron üzerinden bütün bir cinsi yargılamak veya hakkında yorumlara ulaşmak sorunun çözümü aşamasında büyük bir eksiklik.

Erkeğe sadece üremedeki rolünü yerine getirmesi beklenen bir damızlıkmiş gibi davranmak, zayıflığından dem vurmamak, kadınların erkeklere göre üstün olduğu yanlar vurgulanarak erkek neslini gömmek de benzeri bir hata. Mağdurun yanında durduğunu gösterebilmek için “erkeklüğünden utananlar”, “erkeğin gereksizliğini vurgulayanlar” her ne hikmetse yine erkekler oluyor. Bu da konuyu ötelemeye, tozları halının altına süpürmeye çalışmaktan daha fazlasını getirmeyecek bizlere. Şiddetin ve tahakkümün doğası erkeğin erkeklüğünden, kadının da kadınlığından utanmasını gerektirecek kompleksler geliştirmemize sebep olan asıl unsur zira.

Utanç, var olanı anlamamıza yetecek bir tepki değil. Fakat bu utanç, kendini yerme, kendi cinsini suçlama da dahil saldırganlığın erkekteki yükselişini tetikleyen unsurlara odaklanmamız daha sağlıklı olacak. Bunlardan birisi de toplumsal rollerin sürekli değiştiği bir çağda, binlerce yıl varlığını sürdüren “baba” rolünün geçirdiği değişim ve dönüşüm.

Bana Bir Masal Anlat Baba

Erkek şiddetinin mağduru kadınların, kendisine şiddet uygulayan erkekleri anlaması, şiddet görmemek için erkeğe uygun davranması beklenemez. Bu sebeple sair yollarla kadınlara tavsiye vermek, özgürlüklerini bile isteye kısıtlamalarını beklemek gibi çözümler şiddeti seyreltmez veya verdiği zararı sağaltmaktan çok uzaktır. Sorun erkeğin, erkeği ve kendini anlayamaması üzerine kurgulanmalıdır. Kadınların sosyal hayat rollerinin değişimiyle başlayan süreçte, başarılı bir kadın dönüşümü gerçekleştirilmeye devam ederken erkek rollerinin bin yıllardır değişmeyen yapısının bu saldırganlığı yıkıcı bir tufana dönüştürme potansiyelinin altındaki sebepler tartışılmalıdır.

Sosyal hayatta, iş yaşantısında rolleri artan ve bunun için mücadele eden kadına karşılık, ailenin ekonomik ve güvenlik sorunlarını gidermek gibi kısıtlayıcı rollerle tıkanan erkek vardır. Üstelik ataerki tarafından bu döngüye hapsedilen sorumlulukların paylaşılmasını istemeye dahi utanan, korkularıyla güdülen erkeğin elindeki yegâne güç olan “baba”lığın buharlaşması ve alınması da bir sorun olarak değerlendirme altına alınmalıdır.

Ricardo Mazzeo'nun İtalyan analist Luigi Zoja'dan özetle bahsettiği şey “*çocuğun babanın sadece sevgisi değil, gücünü de hissetmesi gerektiği, zira toplumdaki ilişkilerin içinde sadece sevgi ve adalet olmadığı, aynı zamanda kaba kuvvet de olduğu gerçeğidir.*”¹ Buna ilaveten 68 hareketinin yarattığı sonuçlardan birinin de baba saldırganlığının zayıflaması olduğunun altını çizer. 68 kuşağının otoriter baba figürüne meydan okuması neticesinde babaların çocuklarına nazik, anlayışlı birer dost gibi davranmak zorunda hissettiğini söyler.

Otoriter Baba, Rehber Baba

¹ Luigi Zoja – Il Gesto di Ettore, Bollati Boringhieri, Sf. 10,11 / Zygmunt Bauman & Ricardo Mazzeo – Edebiyata Övgü, Ayrıntı Yayınları, Sf. 50-51

Elbette babanın otoritesi çoğunlukla şiddeti körükleyen önemli bir sebep olarak kendisini gösterebilmektedir. Çocukların, özellikle oğlan çocuklarının babadan gördüğü şiddet veya baskı, babasının otoritesi altında hissettiği tehdidin ortadan kaldırılması da sorunun çözümü değildir. Fakat anlaşılan o ki 68 devrimiyle birlikte otoriter baba figürünün ortadan kaldırılması esnasında, babanın rehberliği de tüm fonksiyonlarıyla birlikte tamamen buharlaşmıştır.

Baba rehberliğinin önemli olduğunu bilimsel çalışmalar da göstermektedir. Çalışmalara göre, özellikle babaların, çocukların risk almasını teşvik eden ve problem çözüme becerilerini geliştiren oyunlar oynaması, çocukların duygusal düzenleme becerilerini destekler. Bu tür etkileşimler, çocukların stresli durumlarla başa çıkma kapasitesini artırır ve uzun vadede daha az agresif davranışlar sergilemelerine yardımcı olur. Özellikle erkek çocuklar, babalarıyla birlikte geçirdikleri bu etkileşimlerden fayda sağlarlar ve kendilerini sosyal olarak daha güvenli hissederler.² Craig Garfield'in makalesinde belirttiği üzere bu rol sadece biyolojik baba değil, üvey baba, koruyucu baba hatta büyükbabaları da ihtiva eder.³

Toplum nezdinde, özellikle kadınlar karşısında annesiyle geliştirdiği ilişkiyle başlayarak kendisini duygusal anlamda kadına muhtaç konumlandıran erkeğin, büyüme sürecinde bir rehber ihtiyacı vardır. Hollis'in isabetli yorumunda olduğu gibi *kendisi ve yaşam hakkındaki tüm bilgi akışı kadından gelen erkeğin*⁴ kendine yakın bir kaynaktan bu bilgi akışını temin etmesi önemlidir. Erkeğin evlenene kadar annesinden gördüğü bakım ve ilginin bir komplekse dönüşebileceğini anlamak gerekir. Evlendikten sonra eşinden aynı bakım ve ilgiyi talep eden ve bu talep karşılanmadığında erkeğin bazen şiddet yolunu seçtiğinin de farkına varılması gerekir.

Eşlerine, sevgililerine şiddet gösteren erkekler arasında baba olanların, diğer erkeklere göre daha yüksek bilişsel ve davranışsal değişim gösterdiklerini söyleyen çalışmalar da mevcut.⁵ Bu çalışmalar özetle bize şunları söylüyor: Eşlerine şiddet uygulayan erkekler, babalık rolünün önemi hakkında bilgilendirilip bu rolün gereklerini yerine getirmeye yönlendirildiklerinde ebeveyn olmayan erkeklere göre davranışlarını değiştirmek ve kontrol etmekte daha başarılılar. Özetle baba rehberliği sadece çocuğun değil, babanın da şiddetten uzaklaştırılması için bir çözüm yolu olabilir. Yeter ki erkeği bu konuda eğitime ısrarı ve istikrarı gösterilsin.

Gözünüzün önüne isteği gerçekleştirilmemiş küçük bir oğlan çocuğu ve fiziksel pozisyonu itibarıyla yıkıcı gözükmeyen şiddetini getirirseniz büyüdüğünde halen aynı pozisyonda kalan erkeğin şiddeti de anlam kazanabilir. Dikkat edilirse burada saf bir baba otoritesi yokluğu yerine baba rehberliğinin yokluğunun önemini anlatmaya çalışıyorum.

Konuyu destekleyecek bir veriyi de Sapolsky, *Çocukluk ve ergenlikteki zorbaların profilinin, çoğunluğu eğitimsiz ve iş imkânı düşük bekâr anneler veya genç çiftlerin çocukları olduğu* cümlesiyle aktarıyor. Bu aktarım, bilinçli bir baba figürünün sadece aile değil sağlıklı bir

² Jennifer E. Lansford – The Importance of Fathers for Child Development
<https://www.psychologytoday.com/us/blog/parenting-and-culture/202106/the-importance-of-fathers-for-child-development>

³ Craig F. Garfield – Fathers Influence Development and Well Being Children
<https://www.contemporarypediatrics.com/view/fathers-influence-development-and-well-being-children>

⁴ James Hollis – Satürn'ün Gölgesinde, Erkeklerin Yaralanması ve İyileşmesi, Sf.40

⁵ Gina M. Poole, Christopher M. Murphy – Fatherhood status as a predictor of intimate partner violence (IPV) treatment engagement, Psychology of Violence, Vol 9(3), May 2019, 340-349

toplum için de gerekliliğini gösteriyor olabilir. Kaldı ki zorba profilinin büyüdüğünde “*şiddete aşırı meyilli bireylere dönüşmenin, sefil bir yetişkinliğin*”⁶ öncülü olduğunu da unutmamak lazım.

Bu tavrın eleştirisini yapabilmek için gündemimizi işgal eden menfur katliamın failinin babasının sözlerini derinlemesine okumak gerekir. Medyanın aktardığı ifadelerin çoğunluğunda sorumsuz, hiçbir önlem almaya gayret göstermemiş, “ne yapalım, bizimki de böyle” tadında savunmalar geliştirmiş bir baba profili olduğu aşikâr. Fakat toplum dinamiklerinin hızlı değişimi esnasında baba olma tecrübesi ve güdüsü bir şekilde hasıraltı edilmiş erkeğin, kendi kendine babalık yapmayı öğrenmesini beklemek de makul bir talep değil.

Buharlaştırmış Babalar

Babalar artık çocuklarının hayatları üzerinde söz sahibi olmayan nesnelere haline gelmiş. Ekonomik yükümlülükleri devam etmekle birlikte, yetiştirme, geleceğe hazırlama, gerektiğinde engel olma, gerektiğinde onun yerine hem kendi çocuğunu hem de bir başkasının çocuğunu koruma sorumluluğunu üstlenmeyen, olan biteni seyreden nesnelere üstelik.

Bir sonraki yazıda daha geniş tartışma konusu yapacağım, modern toplumun şiddet konusundaki iki yüzlü davranışı da aslında toplumda isabetsiz bir şekilde baba şiddetine ihtiyaç duyulduğu hatta erkeklerden bunun talep edildiğini gösterecek örnekler yaratmaktadır. Örneğin, annesine el kaldıran bir gencin, babası tarafından şiddete uğraması, haberi takip eden ezici bir takipçi çoğunluk tarafından “onaylanmış” bir hareket olarak kendisini gösterir. Zira bazı sosyal medya kullanıcılarının yorumlarından hareketle “bazen dayak gereklidir”. Annesi tarafından karısını dövmesi salık verilen saldırgan erkeğin yanındaki kadını saldırganca korumamasını “pısrıklık” veya “kılıbıklık” sayılırken erkek şiddetinin sonlandırılması yönündeki taleplerse sorunu büyütüp kronikleştiren bir çelişkiden başka bir şey değildir.

Rehberliği bir yana, gücün sapkınlığına esir olmuş baba figürlerinin bizi nereye yönelteceği konusunda Zoja’nın cümleleri yeterince çarpıcıdır:

“Nasıl güçlü bir baba figürüne duyduğumuz açlık sebebiyle diktatör arayışına düşmüşsek, baba arayışımızın da içinde diktatörlüğe duyulan gizli bir nostaljinin yattığını inkâr edemeyiz. Bugün bizi bir baba figürü bulmaya iten güvensizlik, her şeye rağmen bizi tiranlara götürmüş dürtünün ruhsal bir akrabasıdır.”⁷

Bu söylem olması gerekenin fazlasını mı ifade ediyor? Veya psikanalizin, edebî duygusallığıyla yazılmış bir cümle olarak göremez miyiz? Elbette, görülebilir. Ancak Bauman’ın cevabı ve tespiti de benzer bir algoritmayı kullanır. Babanın otoritesiyle Tanrı’nın otoritesini eşleştirerek yaptığı yorumda Bauman, Lacan, Recalcati ve hatta Nietzsche’nin değerlendirmelerine atıfta bulunarak Tanrı’nın ölümüyle, babanın buharlaşmasını aynı noktada ele alır.

Bu konuya ilave olarak anne babaların cinselliği, özellikle de çocuklarıyla yakınlaşmadaki samimiyetlerinin yeni toplumda pedofil davranışlar olarak nitelendirilmesi sebebiyle ebeveynlerin çocuklarından sevgilerini esirgedikleri ve öncesinde açıklama dahi istenmeyen ve göklere çıkarılan rollerinden büyük oranda koparıldıklarını söyler.

⁶ Robert M. Sapolsky – Davranış, En İyi ve En Kötü Haliyle İnsan Biyolojisi, Pegasus Yayınları, İstanbul Sf.197

⁷ Luigi Zoja – a.g.e Sf. 297 / Zygmunt Bauman & Ricardo Mazzeo – a.g.e. Sf. 53

Gerçekten de günümüzde bir ebeveynin çocuğuna uluorta sevgi göstermesi beraberinde pek çok yanlış anlaşılmayı da getirmiştir. Özellikle erkekler açısından. Bu kısım önemli çünkü bireyler arasında “bağlılık hormonu” olarak da adlandırılan oksitosin salgılanmasını arttıran etkenlerden birisi sarılma, kucaklaşma gibi fiziksel temas içeren davranışlardır.

Ters taraftan baktığımızda ise çocuğa karşı geliştirilmiş aşırı tolerans ve sevginin neticesinde ortaya çıkan prens ve prensesler de ayrı bir zorbalık ve şiddeti tetiklemektedir. Rehber baba figürünün yokluğunu önemsemeyip pejoratif modern toplum güzellikleri yapmanın hakikatte ne mağdurlara ne de mağdur edenlere hiçbir faydası yoktur. Annelerinin “nice canlar yakacak prensleri”, babalarının rehberliği değil parasıyla var olmaktadır. Yetmezmiş gibi bunlar son model spor arabalarıyla trafikte canlar almakta ve bu ebeveynler tarafından korunup kollanarak yurt dışına kaçırılmaktadır. Böylece etrafında acılı bir erkeklige geçiş ritüeli yaşamamış, rol model, rehber bir erkeğin eksikliğinde, kendisini dünyanın merkezinde gören ve kadınlar da dahil her şeyin kendisine hizmet etmek üzere var olduğuna inanan erkek nüfusunun artması neden beklenmesin?

60’lı yıllarda yapılan çalışmalar neticesinde psikolog Diana Baumrind’in belirlediği, otoritatif, otoriter ve serbest ebeveynlik tanımına Eleanor Maccoby ve John Martin tarafından ihmalkâr ebeveynlik tanımı da eklenmiştir.⁸ Sayılan ebeveynlik tarzlarından sadece otoritatif olarak sınıflandırılan (güçlü taleplere güçlü yanıtlar veren ebeveynlik) olguda mutlu, duygusal ve sosyal açıdan olgun ve doygun, bağımsız ve kendine güvenli çocuklar yetiştirilebileceğini de ayrıca belirtiyor Sapolsky.⁹

Bazı ebeveynlerin sapkın davranışlarını göz ardı ettiğimiz anlamına gelmese de özellikle babalar, kendi çocuklarına cinsel saldırıda bulunuyormuş gibi algılanmamak adına babalık figürünü terk ederek ailede erkeğin ticari bir sağlayıcı rolüne indirgenmesini zoraki veya gönüllü olarak kabul etmek zorunda kalmıştır. Konunun önemini oksitosin bahsinde ayrıca vurgulayacağım. Ancak Bauman’ın da uyardığı gibi, “*bu teslimiyeti takip etmesi mümkün ahlaki tereddütler, genelde tüketici piyasalarında satın alınabilen hizmetlerle aşılır. En yaygın yöntem de tabiri caizse ahlaki yatıştırıcılığı olan malların kullanılmasıdır.*”¹⁰

Oksitosin, Testosteron ve Babanın Eşle İlişkisi

Oksitosin, sadece kadınların doğum ve emzirme süreçlerinde önemli rol oynayan bir hormon olarak değil, aynı zamanda erkeklerde saldırganlık seviyelerini azaltan ve sosyal bağları güçlendiren bir bileşen olarak da karşımıza çıkar. Yapılan araştırmalar, oksitosin seviyelerinin artmasının erkeklerde şiddeti baskıladığı ve sosyal keşif, empati gibi olumlu davranışları artırdığı sonucuna varmıştır. Erkeklerde oksitosin salgısının sevgi ve güven temelli sosyal bağları güçlendirdiği; buna karşın testosteron seviyelerinin yüksek olmasının bu bağları zayıflatabileceği, babalık rolü bağlamında kritik bir dengeyi işaret eder.¹¹

Babalık rolü, sadece toplumsal ve kültürel bir yapı değil, aynı zamanda biyolojik bir süreçle de şekillenir. Oksitosin hormonu, baba ile çocuk arasındaki bağı güçlendirirken, aynı zamanda

⁸ Robert M. Sapolsky – a.g.e. Sf. 201 – D. Baumrind – Child Care Practices Anteceding Three Patterns of Preschool Behavior, Genetic Psychology Monographs 75 (1967) Sf. 43

⁹ Robert M. Sapolsky – a.g.e. Sf.201

¹⁰ Zygmunt Bauman & Ricardo Mazzeo – a.g.e. sf. 58

¹¹ Marian J. Bakermans-Kranenburg, Martine W. F. T. Verhees, Anna M. Lotz, Kim Alyousefi-van Dijk and Marinus H. van IJzendoorn - Is paternal oxytocin an oxytocin? Oxytocin, vasopressin, testosterone, oestradiol and cortisol in emerging fatherhood (<https://doi.org/10.1098/rstb.2021.0060>)

saldırıcılığı baskılayarak daha sosyal ve empatik davranışları teşvik eder. Araştırmalar, babalık sürecinde oksitosin seviyelerinin yükseldiğini ve bu hormonun babaların çocuklarına karşı daha şefkatli, sıcak dokunuşlar sergilemelerini sağladığını göstermiştir. Özellikle testosteron seviyelerinin oksitosinle dengelenmesi, babaların saldırganlık yerine daha besleyici bir rol üstlenmesine katkı sağlar.¹²

Toplumsal bağlamda da oksitosin, baba-çocuk ilişkisi kadar eşler arası ilişkilere de etki eder. Bu hormonun artışı, babaların hem çocuklarıyla hem de eşleriyle kurdukları ilişkileri güçlendirir, saldırganlığı azaltarak sosyal bağları daha sağlam kılar. Ancak yüksek testosteron seviyeleri, oksitosinin bu olumlu etkilerini sınırlandırabilir, dolayısıyla hormonlar arasındaki bu denge, sağlıklı aile dinamiklerinin temel taşlarından biri olarak karşımıza çıkar.¹³

“Eee, o zaman mucize. Hemen erkeklerin oksitosin salgılaması için gerekeni yapalım,” diye düşünebiliriz. Fakat burada konu tek başına erkeklerin oksitosin salgılamasını tesis etmekle bitecek gibi değil. Oksitosin sağlıklı beslenme rejimleriyle az miktarda salgılanması tesis edilse de en önemli unsur, fiziksel temaslar. Sarılma, kucaklaşma ve özellikle de cinsel ilişki esnasında salgılanan bir hormon. Yani erkeklerin çocukları ve eşleriyle daha fazla (şiddet içermeyen) fiziksel temas kurması gerekiyor. Kültürel anlamda topluma ne zaman sindiği bilinmeyen babaların çocuklarına sevgi göstermesinin ayıplanacağı olgusu bir yana cinsellikte sadece metaforik anlamda değil bilfiil Afrikalaştığımızı düşünecek olursak katedilmesi gereken mesafe epey uzun.

Erkeklerin kendilerini ve hemcinslerini anlaması muhakkak ki çözüm yolunda büyük bir adım. Mamafih tek başına erkeğin çözemeyeceği hususlar da var. Dolayısıyla anne, eş, sevgili vb. olarak kadının erkeğin hayatındaki ve saldırganlığındaki rolü için ayrı bir başlık açmak şart. Evet, girişte yazdığım gibi kadınların neden mağdur edildiklerini anlamalarını bekleyemeyiz. Lakin mağdurun başına gelenlerde bir kabahati olmasa da süreçlerin mağduriyetin oluşmasına yaptığı katkıyı hep birlikte anlayabilirsek belki toplumumuzu ve kültürümüzü yeni kodlar yazarak tekrar ayağa kaldırabiliriz.

Tamer Sağcan, "Baba, Oğul, Testosteron – II: Babanın Rehberliği ve Otoritesi"
<https://www.fikirtepedi.com/gundem/baba-ogul-testosteron-ii-babanin-rehberligi-ve-otoritesi/> (Yayın Tarihi: 17 Ekim 2024).

¹² Lee T. Gettler, Patty X. Kuo, Mallika S. Sarma, Benjamin C. Trumble, Jennifer E. Burke Lefever, Julia M. Braungart-Rieker - Fathers' oxytocin responses to first holding their newborns: Interactions with testosterone reactivity to predict later parenting behavior and father- infant bonds – Wiley Developmental Psychobiology, 14.03.2021

¹³ Bernard J. Crespi - Oxytocin, testosterone, and human social cognition, Biological Reviews – Cambridge Philosophical Society